

творчо підходити до вирішення робочих проблем, брати на себе відповідальність, докладати максимум зусиль для досягнення цілей підприємства.

Викладене розуміння персоналу дозволяє визначити його як джерело збільшення конкурентоспроможності підприємств.

У наш час передумовою трансформаційних змін моделей розвитку та управління персоналом стали такі системні явища, як:

- гуманізація економічного розвитку як модель розвитку сучасної соціально-економічної системи;
- формування та розповсюдження положень теорії знанневої економіки на всі рівні соціально-економічних систем;
- еволюційне управління соціально-економічними системами.

Висновки. Безперечно залізничний транспорт України потребує кардинальних змін, які пов'язані не тільки з економічними змінами в його діяльності, але й охоплювали його соціальну сферу. Саме тому в центрі уваги опиняється персонал, на який, з одного боку, спрямовані зусилля керівництва підприємств щодо забезпечення високих стандартів життя та праці, розвитку інтелектуальних та творчих спроможностей, а, з другого боку, покладаються надії щодо соціально-відповідального виконання своїх обов'язків. Сьогодні мають бути змінені підходи та моделі управління персоналом, які б включали та враховували сучасні тенденції щодо гуманізації, знанневої орієнтації процесів розвитку, їх еволюційного управління.

Література

1. Гольдфарб А. Г. Среда формирования и реализации трудового потенциала промышленного предприятия / А. Г. Гольдфарб // Коммунальное хозяйство городов : науч.-техн. зб. – 2004. – Вып. 59. – С. 231–238.
2. Дикань В. Л. Обеспечение конкурентоспособности предприятия : монография / В. Л. Дикань. – Х. : Основа, 1995. – 160 с.
3. Завіновська Г. Т. Економіка праці : навч. посібник / Г. Т. Завіновська. – К. : Вид-во КНЕУ, 2003. – 299 с.
4. Крушельницька О. В. Управління персоналом : навч. посібник / О. В. Крушельницька, Д. П. Мельничук. – К. : Кондор. – 2007. – 428 с.
5. Хміль Ф. І. Управління персоналом : підручник / Ф. І. Хміль. – К. : Академвидав, 2008. – 326 с.
6. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер ; пер. с англ. В. С. Автономова. – М. : Директмедиа Паблишинг, 2008. – 436 с.
7. Гуманистические ориентиры России / Л. И. Абалкин, А. В. Барышева, Т. В. Бурмистрова и др. – М. : Ин-т экономики РАН, Корпорация “Телевик”, 2002. – 389 с.
8. Жернов Е. Е. Знание в процессе гуманизации современной фирмы : автореф. дис... канд. экон. наук / Е. Е. Жернов. – Кемерово, 2006. – 27 с.
9. Carnevale A. Human Capital: a High Yield Corporate Investment / A. Carnevale. – Wash, 1983. – P. 28.
10. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України : в 3 т. / Т. 1 : Економіка знань – модернізаційний проєкт України / за ред. В. М. Гесця, В. П. Семиноженка, Б. Є. Кваснюка. – К. : Фенікс, 2007. – 542 с.

УДК 331.5.024.5+016

Л. І. ГАЛЬКІВ
Львівська комерційна академія

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПРОБЛЕМ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ: ОБҐРУНТУВАННЯ АКТУАЛЬНОСТІ ПРОБЛЕМАТИКИ ЙОГО ВТРАТ

Здійснено бібліографічний та бібліометричний аналіз, а також дослідження елементів наукової новизни проблематики людського капіталу, представленої в дисертаційних роботах вітчизняних вчених. Обґрунтовано актуальність дослідження втрат людського капіталу.

Bibliographic and bibliometric analyses, investigation of scientific novelty of human capital problems in research works of national scientists are realized. Actuality of investigation of human capital losses is grounded.

Ключові слова: дисертаційне дослідження, людський капітал, втрати людського капіталу.

Постановка проблеми. На сучасному етапі суспільного розвитку виробничо-кваліфікаційні, ціннісно-поведінкові та соціально-персоніфіковані активи людності визнано головним рушієм інноваційних змін, детермінантом еволюції у напрямі формування економіки знань. Це обумовило той факт, що вітчизняна наука сьогодні на порядок денний ставить проблему дослідження людського капіталу, у який здатні перетворитись капітальні блага людини в процесі їх продуктивного використання та гармонійного розвитку на базі комунітарних зусиль індивіда, бізнес-середовища та суспільства. Оскільки дисертаційні дослідження віддзеркалюють рівень розвитку науки в країні, постільки ретроспективний і змістовний їх розгляд надасть можливість не лише ознайомитися з надбаннями наукової думки у руслі тематики людського капіталу й напрацюваннями попередників, але й визначити подальші ніші розвитку наукових досліджень.

Аналіз досліджень та публікацій. Інформаційною базою даного дослідження послуговували матеріали електронної бібліотеки авторефератів дисертацій Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, авторами яких були: Г. Педченко, О. Лосікова, Є. Фріман, М. Абібуллаєв, О. Соколова, Т. Петухова, О. Кошулько, О. Залекта-Берестовенко, З. Джеппарова, С. Немирович, Т. Дерев'яно, Н. Корольова, О. Кошулько, Т. Кузькіна, В. Люткевич, О. Юрченко, Л. Михайлова, О. Бужин (спец. 08.00.04 (08.07.02; 08.07.04; 08.06.01); І. Бажан, І. Тихомірова, В. Короленко, Г. Лич, І. Стебляно, О. Левчук, Л. Борщ, Н. Гаркавенко, А. Цугунян, Е. Адельсеїтова, А. Гадзало, П. Тархов, В. Лич, Н. Верхоглядова, О. Шнипко, С. Хамініч, Н. Ушенко (спец. 08.00.03 (08.02.03); С. Степаненко, Г. Прошак, Н. Перепелиця, Н. Голікова, В. Милашенко, М. Дзямулич, О. Білик, Г. Клишко, Т. Лучко, І. Левіна, А. Бикова, Д. Маляр, Н. Далевська, Ю. Зайцев, Н. Дубинська (спец. 08.00.01 (08.01.01); Н. Гвоздик, В. Важинська, О. Риковська, А. Кудлай, Д. Насипайко, Т. Грінка, Т. Подвисоцька, О. Білик, Г. Зелінська, Н. Маркова, С. Позднякова, О. Грішнова, В. Антонюк (спец. 08.00.07 (08.09.01); М. Ванієва, В. Лашак, Л. Мерджанова (спец. 08.00.08 (08.04.01); Н. Королюк, О. Шоляк (спец. 08.00.09); Н. Кисіль (08.00.05 (спец. 08.10.01); І. Куревіна (спец. 08.00.02); В. Лось, В. Бирський (спец. 08.00.11 (08.03.02), О. Старовойт, К. Міхуринська (спец. 09.00.10); М. Ажажа, І. Дунаєв, А. Є. Іорданов (спец. 25.00.02), Л. Барзенкова-М'ясникова (спец. 22.00.04).

Метою статті є обґрунтування актуальності дослідження втрат людського капіталу в Україні, виходячи з бібліографічного та бібліометричного дослідження вітчизняних дисертаційних робіт.

Виклад основного матеріалу дослідження. Електронний бібліотечний ресурс Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського за запитом “людський капітал”, “людського капіталу”, “людським капіталом”, “людському капіталу” станом на 25 січня 2012 р. виділив 100 документів, з яких у 29 тематика безпосередньо пов'язана з людським капіталом (ЛК). Детальніший аналіз змісту авторефератів, виявив, що з отриманих 100 результатів пошукових запитів 17 документів містили повтори, причому деякі не поодинокі, поєднуючи в анотації, ключових словах чи тексті роботи різні варіанти пошукових запитів, кількість яких склала 23. Отож, в Україні протягом 2000–2011 рр. захищено 77 дисертацій, пов'язаних із ЛК, з яких 13 од. (16,9 %) на звання наукового ступеня доктора наук (табл. 1). Систематизація досліджуваних робіт за спеціальностями захисту виявила, що шість робіт не накладалися на сферу економічної науки, а серед 71 економічних дисертацій 62 роботи (87,3 %) припадало на чотири спеціальності: 08.00.04 (08.07.02; 08.07.04; 08.06.01); 08.00.03 (08.02.03); 08.00.01 (08.01.01); 08.00.07 (08.09.01). За цими ж спеціальностями захищено усі економічні докторські дисертації, з яких 50 % виконано за спеціальністю 08.00.03 (08.02.03) і по дві роботи за трьома іншими. У решті економічних робіт 3 од. припадало на спеціальність 08.00.08 (08.04.01), по дві на спеціальності 08.00.09 і 08.00.11 (08.03.02), по одній – на 08.00.05 (08.10.01) та 08.00.02. Найбільше економічних робіт (по 17 од. або по 23,6 %) захищено за двома спеціальностями: 08.00.03 (08.02.03) та 08.00.04 (08.07.02; 08.07.04; 08.06.01).

Таблиця 1

Систематизація дисертаційних робіт, пов'язаних з дослідженням людського капіталу в Україні

Шифр і назва спеціальності	Кількість захищених дисертацій	
	кандидатських	докторських
08.00.03 (08.02.03) – Економіка та управління національним господарством	11	6
08.00.01 (08.01.01) – Економічна теорія та історія економічної думки	13	2
08.00.07 (08.09.01) – Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика	11	2
08.00.04 (08.07.02; 08.07.04; 08.06.01) – Економіка та управління підприємствами	15	2
08.00.08 (08.04.01) – Гроші, фінанси і кредит	3	0
08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)	2	0
08.00.05 (08.10.01) – Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка	1	0
08.00.02 – Світове господарство і міжнародні економічні відносини	1	0
08.00.11 (08.03.02) – Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці	2	0
09.00.10 – Філософія освіти	1	1
25.00.02 – Механізми державного управління	3	0
22.00.04 – Спеціальні та галузеві соціології	1	0
Разом	64	13

Динаміка виконання дисертаційних робіт (рис. 1) свідчить про їх відсутність у 2000 р. і варіацію тенденцій за 2001–2011 рр. Так, для перших п'яти років притаманна висхідна динаміка (збільшення на дві одиниці у середньому щорічно), яка у наступні два роки змінює напрям на протилежний, сягнувши мінімуму (4 од.) у 2007 році. Пік захистів припадає на 2008 рік: 11 кандидатських і три докторських. У 2009 році кількість кандидатських дисертацій незмінна, а кількість докторських скорочується на одиницю. Впродовж 2010–2011 рр. кількість дисертаційних робіт зменшується на чотири щорічно. Екстраполяція виявленої динаміки свідчить, що науковий інтерес до проблематики вивчення людського капіталу не згасає й вона має перспективи розгляду як у кандидатських, так і в докторських дисертаціях.

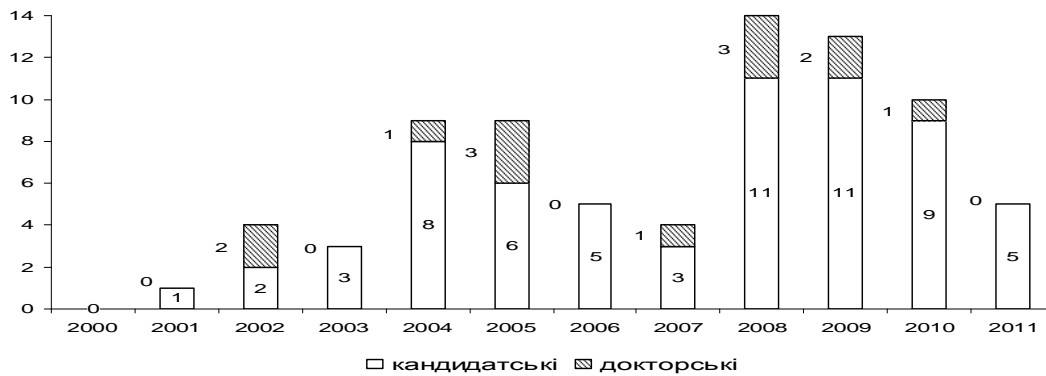

Рис. 1. Динаміка дисертаційних робіт, пов'язаних дослідженнями людського капіталу в Україні

Зупинимось на 29 роботах, тема яких безпосередньо пов'язана з людським капіталом [1–29]. У їх структурі найбільша частка (34,5 % або 10 робіт) припадає на спеціальність 08.00.07 (08.09.01), з якої захищено половину докторських дисертацій. Три спеціальності (08.00.01 (08.01.01), 08.00.03 (08.02.03), 08.00.04 (08.07.02; 08.07.04; 08.06.01) охоплювали по п'ять робіт або 17,2 %. Дві роботи захищено за спеціальністю 25.00.02 і по одній за спеціальностями 08.00.02 та 08.00.09. Їх динаміці притаманна висхідна тенденція, яка сягає максимуму у 2008 р. (9 од.) і зниження до двох одиниць у 2011 р. У ряді цих робіт подаються авторські дефініції категорії “людський капітал” (табл. 2), при чому, по-перше, в динаміці їх кількість не скорочується, по-друге, поглиблюється теоретичний апарат сутнісного розуміння і предметної області дослідження цієї категорії. Так, у 2004 р. А. Кудлай прив'язує її до підприємства, а Г. Зелінська – до регіону. О. Соколова (2005) вводить поняття “людський капітал підприємств морського транспорту”, Д. Маляр (2005) – “відтворення людського капіталу”, І. Дунаєв (2008) – “розвиток людського капіталу”. Г. Прошак (2008) – “людський капітал інноваційного типу”. У 2010 р. В. Важинська проектує цю категорію на промисловість, а Н. Корольова (2010) – на залізничний транспорт.

Таблиця 2

Підходи до трактування змісту категорії “людський капітал” у вітчизняних дисертаційних дослідженнях

Автор, рік	Трактування змісту
1	2
О. Грішнова (2002)	Характеризує сукупність сформованих і розвинутих внаслідок інвестицій продуктивних здібностей, особистих рис і мотивацій індивідів, що перебувають у їх власності, використовуються в економічній діяльності, сприяють зростанню продуктивності праці і завдяки цьому впливають на зростання доходів свого власника, прибутку підприємства та національного доходу
Н. Голікова (2004)	Вартість запасу здібностей, досвіду і знань, залученого до системи господарювання і капіталізованого на основі відносин найму, здатного приносити додану вартість
С. Климко (2004)	Єдність якісних характеристик робочої сили й економічного результату вкладень в неї, які характеризують сукупність сформованих і розвинених внаслідок інвестицій продуктивних здібностей, особистих рис і мотивацій індивідів, що перебувають у їхній власності, сприяють зростанню продуктивності праці і доходів свого власника та національного доходу
Н. Верхоглядова (2005)	Соціально-економічна форма людського чинника, що виступає головним елементом продуктивних сил і забезпечує економічний прогрес
Г. Лич (2007)	Виражає виробничі відносини з приводу відтворення робочої сили та представляє собою діалектичну єдність сутнісних елементів як вроджених, так і сформованих у результаті використання інвестицій; накопичений відповідний стан здоров'я, освіти, здібностей, навичок, енергії, культурного розвитку конкретного індивіда, групи людей, а також і суспільства в цілому
В. Антонюк (2008)	Виражає відносини між людьми щодо формування продуктивних здібностей людини та їх використання з метою отримання доходу
Н. Ушенко (2009)	Складна системна економічна категорія, яка об'єднує структуру модулів конкретних економічних відносин з приводу людини як носія трудових функцій, знань, економічних інтересів та суспільного відтворення
Н. Корольова (2010)	Особлива форма капіталу, що включає сукупність природжених та набутих, з одного боку, та продуктивних, з іншого – властивостей, здібностей і рис індивідуума, які перебувають у його власності, формування якого здійснюється на основі інвестицій в його розвиток, має здатність бути нагромадженим протягом всього життя та забезпечувати його власнику отримання і зростання доходу
Д. Насипайко (2010)	Сукупність накопичених і цілеспрямовано розвинених якостей особистісного потенціалу індивіду, що мають економічний характер та приносять дохід її власнику, які сприяють створенню додаткової вартості, що у кінцевому підсумку дає змогу підвищувати продуктивність розвитку економіки та сприяє економічному зростанню

1	2
А. Гадзало (2010)	Особлива форма функціонування людського фактора, сукупність численних якостей людини, які дозволяють їй одержувати дохід
Н. Королук (2010)	Особлива форма капіталу, що включає сукупність природжених та набутих, з одного боку, та продуктивних, з іншого – властивостей, здібностей і рис індивідуума, які перебувають у його власності, формування якого здійснюється на основі цілеспрямованих інвестицій в їх розвиток, має здатність бути нагромадженням протягом всього життя та забезпечувати його власнику отримання і зростання доходу
О. Юрченко (2010)	Сукупність специфічних рис і властивостей, втілених у людині (знання, вміння, здібності, здоров'я, а також мотивація до праці)
Т. Петухова (2011)	Органічна сукупність виробничо-кваліфікаційних, ціннісно-поведінкових та соціально-персоніфікованих активів працівників, потенціал яких, здатний в процесі продуктивного використання та безперервного гармонійного розвитку, в поєднанні з доцільними зусиллями як самого індивіда, так й підприємства, держави та суспільства, перетворюватись в капітал

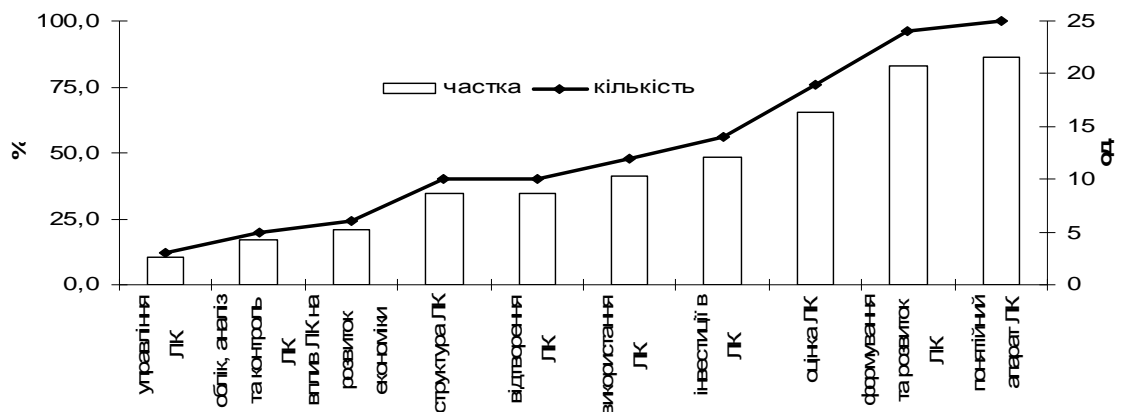

Рис. 2. Розподіл українських дисертаційних досліджень з тематики людського капіталу за елементами наукової новизни у 2000-2011 рр.

Не прив'язуючи дисертаційні дослідження до проблем втрат ЛК, ряд вчених прямо обґрунтовують їх існування. Зокрема, О. Грішнова акцентувала на негативних тенденціях у ЛК, прогножуючи, що до 2010 року за їх збереження деградація ЛК може набрати незворотного характеру.

На думку Н. Верхоглядової гальмують нарощування вітчизняного ЛК стримуючі чинники конкурентоспроможності вітчизняних ВНЗ (громіздка, консервативна організаційно-управлінська структура; невідповідність розвитку МТБ і масштабів діяльності; невмотивованість до підвищення якості викладання; масовий підхід до абітурієнтів, неналежний облік індивідуальних побажань та особливостей та ін.). Вчена показала, що у Дніпропетровській обл. дію цих чинників підсилюють втрати професійно-освітнього потенціалу регіону, зумовлені погіршенням якісного складу робочої сили, її низькою конкурентоздатністю.

В. Антонюк довела недостатній рівень витрат усіх економічних суб'єктів (держави, домогосподарств і підприємств) на формування ЛК. Позичуючи освітню складову ЛК як найважливіший чинник інноваційного розвитку, вона доводить, що лише 3,2 % серед зайнятих займаються інноваційною діяльністю і робить висновок про те, що низький рівень інноваційної діяльності вітчизняних підприємств обумовлює недостатнє використання ЛК. Ґрунтуючись на результатах соціологічних опитувань "Базова захищеність населення України", вчений вказує на те, що у більшості респондентів бракує ресурсів для задоволення потреб у навчанні, охороні здоров'я, відпочинку і це дестимулює формування ЛК, що через невідповідність кваліфікації вимогам роботи майже третина працівників недостатньо використовують свій освітньо-кваліфікаційний потенціал, вагома незадоволеність економічними умовами праці демотивує працівників.

Н. Ушенко вказує на погіршення якісних характеристик ЛК [28, с. 10], обґрунтовуючи негативний вплив демографічних передумов: скорочення чисельності населення; збільшення частки осіб у віці старше 65 років; низька тривалість життя; зниження сумарного коефіцієнту народжуваності, який гальмує відтворення населення. На думку цієї вченої, з початком кризи суттєвими перешкодами для розвитку ЛК стали: недостатність інвестицій; скорочення зайнятості; пасивність держави, суб'єктів господарювання і населення щодо примноження ЛК; невідповідність потреби відтворення якісних ознак ЛК й наявності необхідних ресурсів. Серед негативних передумов відтворення ЛК ця вчена виділяє недостатній рівень економічного розвитку країни, охорони здоров'я, освіти та професійної підготовки, недосконалість виробничих відносин у соціально-трудовій сфері, незбалансованість ринку праці, диспропорції між потужним ЛК і забезпеченням сфери споживання, які гальмують інноваційні зрушення [9, 13] й робить висновок про те, що для забезпечення суспільного прогресу необхідно, щоб потужність ЛК не зменшувалася, а відтворювалася.

А. Гадзало показує, що відставання якості життя селян, поширення бідності негативно позначаються на якості ЛК, а деградація останнього проявляється у кризі демографічної ситуації на селі [6, 13]. С. Климко, вказуючи на недостатній рівень використання ЛК, систематизував визначальні причини диспропорційного розвитку вітчизняної освіти [12, с. 5]. Кризовий спосіб господарювання без належного інвестування економіки спричиняє заміщення дешевою робочою силою, гальмуючи технічні і технологічні нововведення. Г. Лич вказує на таку рису ЛК, як фізичний знос. Н. Перепилиця зазначає, що зниження обсягу та недостатнє використання існуючого ЛК – одна з важливих причин того, що реальне національне багатство держав значно відстає від потенціального. Автор також вказує на можливості відновлення втраченого ЛК у зв'язку із затижною економічною, соціальною й культурною кризою, негативні наслідки якої глибоко позначилися на потенціалі нинішнього і майбутніх поколінь [22, с. 8–9].

Висновки. На підставі вивчення вітчизняних дисертаційних робіт, виявлено, що протягом 2000–2011 рр. захищено 77 дисертацій, пов'язаних з дослідженням ЛК (з них у 29 тематика накладається на дослідження ЛК), автори яких здійснили дослідження в розрізі 12-ти спеціальностей, левова частина серед яких припадає на економічні напрями; за результатами групування наукових досліджень за часовим критерієм встановлено, що динаміка захищених дисертацій з досліджуваної тематики упродовж двох останніх років зменшилася, що є додатковим стимулом для активізації таких досліджень в умовах посткризових перетворень; результати систематизації дисертацій за змістовим наповненням засвідчили, що найбільша частка робіт спрямована на розширення понятійного апарату, дослідження формування та розвитку ЛК, його оцінювання, що підтверджує важливість їх результатів для економіки країни в цілому; ґрунтовний аналіз змістовного наповнення дисертаційних робіт довів актуальність проблемних питань, пов'язаних з негативними змінами у ЛК, зношенням ЛК, дестимуляторами нарощення ЛК; недовикористанням ЛК, погіршенням якісних характеристик ЛК тощо. Отже, подальшими напрямками досліджень визначено питання, пов'язані з понятійно-термінологічним апаратом “втрати людського капіталу”, розробкою теоретико-методологічних засад їх оцінювання та попередження.

Література

1. Ажажа М. А. Державне регулювання інвестицій в людський капітал як фактор інтелектуального розвитку суспільства : автореф. дис... канд. наук з держ. управління / М. А. Ажана. – Х., 2008. – 19 с.
2. Антонюк В. П. Оцінка та забезпечення розвитку людського капіталу України : автореф. дис... д-ра екон. наук : 08.00.07 / В. П. Антонюк. – Донецьк, 2008. – 36 с.
3. Білик О. М. Мобільність в системі людського капіталу: методика оцінювання та напрями активізації : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.07 / О. М. Білик. – К., 2009. – 20 с.
4. Важинська В. В. Інвестиційний розвиток людського капіталу в промисловості України : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.07 / В. В. Важинська. – Донецьк, 2010. – 20 с.
5. Верхоглядова Н. І. Управління конкурентоспроможністю вищої освіти в процесі формування людського капіталу : автореф. дис... д-ра екон. наук : 08.02.03 / Н. І. Верхоглядова. – Д., 2005. – 32 с.
6. Гадзало А. Я. Формування та використання людського капіталу в аграрній сфері регіону України : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.03 / А. Я. Гадзало. – Біла Церква, 2010. – 20 с.
7. Гвоздик Н. М. Ефективність інвестицій в людський капітал на підприємствах : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.07 / Н. М. Гвоздик. – К., 2011. – 20 с.
8. Голікова Н. В. Людський капітал як фактор зростання та розвитку економіки : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.01.01 / Н. В. Голікова. – К., 2004. – 23 с.
9. Грішнова О. А. Формування людського капіталу в системі освіти і професійної підготовки : автореф. дис.... д-ра екон. наук : 08.09.01 / О. А. Грішнова. – К., 2002. – 36 с.
10. Дунаєв І. В. Механізми державного регулювання розвитку людського капіталу : автореф. дис... канд. наук з держ. управління : 25.00.02 / І. В. Дунаєв. – Х., 2008. – 20 с.
11. Зелінська Г. О. Регіональні особливості формування і реалізації людського капіталу : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.09.01 / Г. О. Зелінська. – Л., 2004. – 20 с.
12. Климко С. Г. Формування людського капіталу та механізм його використання в умовах ринкових перетворень : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.01.01 / С. Г. Климко. – К., 2004. – 20 с.
13. Корольок Н. М. Облік і контроль у системі управління людським капіталом підприємства: методика та організація : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.09 / Н. М. Корольок. – К., 2010. – 19 с.
14. Корольова Н. М. Розвиток людського капіталу підприємств залізничного транспорту : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.04 / Н. М. Корольова. – Х., 2010. – 19 с.
15. Кошулько О. П. Управління людським капіталом на підприємствах харчової промисловості : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / О. П. Кошулько. – К., 2008. – 23 с.
16. Кудлай А. В. Управління людським капіталом підприємства : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.09.01 / А. В. Кудлай. – Х., 2004. – 20 с.
17. Куревіна І. О. Конкурентоспроможність людського капіталу України в умовах міжнародної трудової міграції : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.02 / І. О. Куревіна. – К., 2008. – 20 с.
18. Левчук О. В. Управління інвестиціями у людський капітал : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.03 / О. В. Левчук. – К., 2008. – 20 с.

19. Лич Г. В. Організаційно-економічний механізм формування і ефективного використання людського капіталу : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.03 / Г. В. Лич. – К., 2007. – 18 с.
20. Маляр Д. В. Теоретичні основи відтворення людського капіталу : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.01.01 / Д. В. Маляр. – Д., 2005. – 20 с.
21. Насипайко Д. С. Відтворення людського капіталу в контексті впливу на розвиток економіки : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.07 / Д. С. Насипайко. – К., 2010. – 20 с.
22. Перепелиця Н. В. Людський капітал у трансформаційній економіці: зміст та основні напрями формування : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.01.01 / Н. В. Перепелиця. – Х., 2005. – 18 с.
23. Петухова Т. О. Оцінка людського капіталу підприємств залізничного транспорту : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.04 / Т. О. Петухова. – Х., 2011. – 21 с.
24. Позднякова С. В. Удосконалення системи оцінки нагромадження людського капіталу на промислових підприємствах : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.07 / С. В. Позднякова. – Донецьк, 2009. – 20 с.
25. Прошак Г. В. Людський капітал в умовах формування національної економіки України : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.01 / Г. В. Прошак. – Л., 2008. – 20 с.
26. Риковська О. В. Людський капітал сільської місцевості: проблеми формування та функціонування : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.07 / О. В. Риковська. – К., 2009. – 21 с.
27. Соколова О. С. Економічні засади формування людського капіталу на морському транспорті : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.07.04 / О. С. Соколова. – О., 2005. – 21 с.
28. Ушенко Н. В. Науково-методологічні основи державного регулювання відтворення людського капіталу України : автореф. дис... д-ра екон. наук : 08.00.03 / Н. В. Ушенко. – К., 2009. – 30 с.
29. Юрченко О. Б. Формування і розвиток людського капіталу машинобудівного підприємства : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.04 / О. Б. Юрченко. – Л., 2010. – 22 с.

УДК 314.727

М. В. НІКОЛАЙЧУК

Хмельницький національний університет

КОНКУРЕНТНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ, ВІДТВОРЕННЯ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Проаналізовано вплив конкурентного середовища на формування людського капіталу особи, суб'єктів господарювання та національної економіки. Запропоновано об'єктно-предметні критерії конкурентоспроможності людського капіталу. Визначено напрями реалізації державної регуляторної політики в області управління людським капіталом.

The influence of the competitive environment on the formation of human capital of individuals, businesses and national economy is analyzed. The object-subject criteria of human capital competitiveness are suggested. The ways of regulatory policies implementation in the sphere of human resources management are defined.

Ключові слова: людський капітал, конкурентоспроможність, управління людським капіталом.

Постановка проблеми. Конкурентоспроможність людського капіталу як об'єкт наукового дослідження виступає категорією потенціалу, і об'єктивно відображає здатність досягнути цілей в ході суперництва за ресурси, позиції та потенційний ефект. Оцінка конкурентоспроможності традиційно не поширюється на безпосередній процес конкуренції, конкурентні стратегії, заходи та дії. Водночас саме конкурентний процес визначає рівень застосування конкурентного потенціалу та майбутні ефекти від конкуренції. З огляду на специфічний характер людського потенціалу, особливий механізм його реалізації та наслідки для результатів конкуренції, аналіз формування конкурентного потенціалу людського капіталу слід доповнювати аналізом процесу конкуренції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінці процесів формування, відтворення та використання людського капіталу присвячені дослідження таких авторитетних науковців, як Г. Беккер, О. Грішнова, М. До-лішній, Є. Лібанова, Л. Семів, Л. Шевчук, Т. Шульц, І. Фішер та ін., в межах яких визначено ключову роль людського капіталу у забезпеченні ефективності господарського механізму та національної економіки, закладено базові положення теорій людського капіталу.

Невирішені частини проблеми. Вплив конкурентних відносин на формування, відтворення та використання людського капіталу на сучасному етапі має неоднозначне трактування і вимагає додаткового дослідження в силу діалектичних закономірностей становлення та розвитку суспільних та економічних систем.

Постановка завдання. Визначити та обґрунтувати вплив конкурентної бази на ефективність формування, відтворення та експлуатації людського капіталу.

Основний матеріал дослідження. В межах ключових положень сучасних концепцій конкурентоспроможності людського капіталу доцільним є виділення кількох груп об'єктів, предметів, видів та форм конкуренції. Разом з тим, слід чітко окреслити та розмежувати рівні людського капіталу, на основі яких реалізуються конкурентні стратегії.